

શ્રી

શકુન્તલા

નાટકનાં-ગાયનો.

સ્વીને પ્રસિદ્ધ કરનાર.

બુલાખીદાસ મુનિયંદ.

અમ નાએ સર્વ હમ સ્વામિન રાખ્યા છે.

અમદાવાદ.

“કાયમંડ બચુબિલી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપી.

મૂલ્ય, રૂ. ૦-૨-૦. (બે આના.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૭૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ શિવેશ્વરના નાટકના
પાત્રોનો

વિષય દ - ૨ - ૪

Shakespeare

શિક્ષક-તલા

નાટકનાં-ગાયનો.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા
પ્રભાસ મુનિયંદ.

(સર્વ હુઝ્ક સ્વાધીન.)

વાસ્તે કર્તાની રજા સિવાય કોઈએ છાપવું, છપાવવું,
ભજવું, ભજાવવું નહિ.

અમદાવાદ.

“ ડાયમંડ જ્યુબિલી ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપી.

સને ૧૯૦૨.

આવૃત્તિ પહેલી.—પ્રત ૧૦૦૦.

મુદ્દત, રૂ. ૦-૨-૦. (બે આના.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અધિકારી
ગુજરાતી લેખક-સંગ્રહ

ક્ર-૧૨-૨ ૪૭૨

પાત્રોનાં નામ.

સુતપાર	...	...	...	નાટકચાર્ય.
નટી	...	...	...	તેની અર્ધાંગના.
દુષ્યન્ત	...	...	...	નાયક, હસ્તીનાપુરનો રાજા.
કણ્વ	...	...	...	મહાન રૂપી.
ધન્વ	...	...	...	ધન્વપુરીનો રાજા.
માતલી	...	...	...	તેનો સારથી.
માહવ્ય	...	...	...	દુષ્યન્તનો મિત્ર અને વીરુષક.
શકુન્તલા	...	...	...	નાયીકા-કણ્વરૂપીની દુહીતા અને પાછળથી દુષ્યન્ત રાજાની રાણી.
અનુસુયા	...	...	...	} તેની સાહેલીઓ.
પ્રીયવદા	...	...	...	
ગૌતમી	...	...	...	તાપસકન્યા.
સાનુમતી	...	...	...	એક અપ્સરા.
કરમચંદ	...	...	...	હસ્તીનાપુરનો વાણીયો.
સારંગવ	...	...	...	} રૂપીઓ.
સારદવત	...	...	...	
ગંગા	...	...	...	કરમચંદની સ્ત્રી.
સર્વદમન	...	...	...	દુષ્યન્તરાજાનો પુત્ર.
મારેચી	...	...	...	સર્વદમનને ઉછેરનાર એક મા- હાન રૂપી.

એ સીવાય શીષ્ય, દેવો, અપ્સરાઓ, માછીઓ, જમાદાર,
સીપાઇઓ વીગેરે, વીગેરે, વીગેરે.

શ્રી હેરંબાયનમઃ

❖ શ્રી શકુન્તલા નાટકનો ટુંકસાર. ❖

- ૧—પ્રથમ જવનીકા ઉપડતાં મુનધાર તથા નદી, સરસ્વતીની સ્તુતી કરેછે.
- ૨—જંગલનો દેખાવ, દુષ્યન્ત રાજા મૃગયા ખેલેછે, મૃગને હણવા બાણ ચલાવ્યું છે, એટલામાં નેપથ્યમાંથી અવાજ તેને વારે છે, રૂપી પ્રવેશ.
- ૩—કણ્વરૂપીનો આશ્રમ બાગ, શકુન્તલા તથા તેની સખીયો, વીનોદ વાતચીત, ગરબો, દુષ્યન્ત રાજા સંતાપ સાંભળે છે, ઝાડોને પાણી સીંચતાં બ્રમર આવેછે, શકુન્તલાને પળવે છે, મદદ માટે ખુમ, રાજા નીકળી આવેછે, પ્રેમતું પહેલું પગથીયું, નીશાની અર્થે વીંટી આપેછે, રતેહાલાપાન નેપથ્યમાંથી અવાજ, શકુન્તલા વીગેરે જાયછે, રાજા પણ જાયછે.
- ૪—દુષ્યન્ત રાજા અને વીદુષક સેનાપતી, ને મૃગયા બંધ કરવાનો કુકમ, રૂપીઓને આશ્રમ રહેવાની વીગમી, સારથીને બોલાવે છે, તથા શકુન્તલાના આશ્રમ બહાર જાયછે. વીદુષકને હસ્તીનાપુર મોકલે છે.
- ૫—શીખ્ય દર્ભ વીણે છે અને પાછળથી રૂપીને આશ્રમ જાય છે.
- ૬—કામમાં પરવશ રાજા.
- ૭—શકુન્તલા અને તેની સખીયો, પાછળથી રાજા દુષ્યન્ત ત્યાં આવે છે, સખીયો જાય છે, ગાંધર્વ લગ્ન.

૮—પ્રીયવદ્ધ તથા અનુસુયા વીચારમાં શુદ્ધિ માટે કોષ અને શકુન્તલાને ત્રાપ, પાછળથી અનુમત વીગેરે, દુષ્યન્ત રાજા શકુન્તલાની સ્થાને લેવા માગે છે, અને કૌરવ તરફ પ્રયત્ન કરે છે.

અંક બીજો.

૧—શીષ્ય, અનુસુયા અને પ્રીયવદ્ધ વીચાર, પાછળથી ખુશખબર, શકુન્તલાની વીદાયગીરી.

૨—પ્રીયવદ્ધ તથા અનુસુયા શોકમાં પાછા ફરે છે.

૩—નદી કીનારો, વીંટીનું શુભ થવું, પાછળથી માછીઓનું આવવું, પોતાનો ભક્ષ લઈ ચાલ્યા જવું.

૪—કરમચંદ શોક તથા તેની શેઠાણી, શેઠાણી પોતાના પાર સાથે એકાન્તમાં મગ્ન થઈ રહે છે, એટલામાં શોકનું બાહારથી આવવું, શોકનો પશ્ચાત્તાપ અને પાછળથી દુષ્યન્ત રાજાના દરબારમાં ફરી-યાદે જવું.

૫—દુષ્યન્ત રાજા તથા વીદુષક પાછળથી કવચરૂપીના મોકલેલા એ રૂપીઓ તથા શકુન્તલા વીગેરેનું આવવું.

૬—દુષ્યન્ત રાજાના દરબાર, કરમચંદ શોકની ફરીયાદ, ન્યાય, પાછળથી શકુન્તલા વીગેરેનું આવવું, રાજાનું ના કમ્બલ થવું.

૭—માછી આનંદમાં જમાદાર તથા સીપાઈઓ તેને પકડે છે.

૮—શકુન્તલા વીગેરે પાછા ફરે છે, સર્ગમાં સંબંધી તરફથી શકુન્તલાને શીખામણી રૂપે કપડો.

૧—દુષ્યન્ત રાજા વીચારમાં પાછળથી વીદુષક.

૨—શકુન્તલા સન્મુખે એટલામાં તેનું અદરશ થવું.

અંક ત્રીજો.

૧—દુષ્યન્ત રાજા એકાન્તમાં, પાછળથી માછી વીગેરે, વીંટીનો પત્નો અને રાજનો પશ્ચાતાપ.

૨—દરબાર બાગ, રાજા અને વીદુષક પ્રવેશ કરે છે, બાગની કુદરતી લીલા જોઈ, શકુન્તલા તરફની વધતી જતી અધીરાઈ, વીદુષકનું બળતામાં ધી હોમવું, શકુન્તલાની સખીયો સહીત પોતાને હસ્તે ચીત્રેલી છબી મંગાવે છે, સુધારો કરવા વીદુષકને પીછી લેવા મોકલે છે, વીદુષક બાગ મહેલ ઉપર જાય છે, પણ ત્યાં તેનું પકડાવું અને મદદની ખુમો, રાજાનું બાણ લઈ જવું, અને પાછળથી માતલી પ્રવેશ.

૩—રાજા, માતલી અને વીદુષક, ઇન્દ્રનો સંદેશો, વીદુષકનો ખુમાટ વીગેરે.

૪—સાનુમતી રાજાની શકુન્તલા તરફની પ્રીતી વધતી જતી જોઈ આનંદમાં.

૫—ઇન્દ્ર અને જીત મેળવીને ફરેલો રાજા, દરબારમાં જવું.

૬—ઇન્દ્ર રાજાનો દરબાર, હાનવો ઉપર જીત મેળવીને ફરેલા દુષ્યન્ત રાજાને માન, અપ્સરાઓનો નાચ, ઇન્દ્રની આશીશ અને પાછળથી વીદાયગીરી.

- ૭—રાજા અને માતલી, કુદરત લીલાનો વીઆર, પર્વત તરફ પ્રયાણ.
 ૮—પર્વતનો દેખાવ, સર્વ દમનનું સીંહનાં બચ્ચાં ને રમાડતાં દાસીઓ
 સહીત ત્યાં આવવું, રમતાં છોકરાંની કોટમાંથી માફળીયાંનું પડવું,
 અને દુષ્યન્ત રાજાનું ઉપાડવું, શકુન્તલાને જાણ પડવી, કણ્વ
 રૂપીને વૈમાન મારફતે ઘોષાવવા, આપની જાણ પડવી, સધળાંનો
 મેળાપ અને છેવટનો આનંદ.

સમાપ્ત.

શ્રીહેરંચાયનમઃ

શ્રી શકુન્તલા નાટકના ગાયનો.

શુભધાર—

૧

સ્તવું, સ્તવું, સ્તવું હું હે મહેશ્વરી, વીણા હસ્ત ધારી. સ્તવું.
સરવરમાં એક ખીન્દુ જેવી મારી છે મતી,
તુજ સાહે સહુ સીદ્ધ થાય એવી છે મતી. સ્તવું.
આ રંગ ભુમીપર આવી ઇચ્છું હે સીધેશ્વરી,
શકુન્તલા નાટક ભજવવા સહાય કરજો ઇશ્વરી. સ્તવું.
રંગ સહુ અહીં જામજો, વીપતી સધળી વામજો;
ચીતના ઉમગનો જે રંગ તેમાં જંગ બહુ મચાવજો. સ્તવું.
આ રંગ ભુમી વીશે રંગ નેક જે થાય છે.
મન તનને બે સર્વદા આનંદકારી થાય છે. સ્તવું.

નટીયા—

૨

ગ્રીષ્મ સમય આ બહુ દુઃખ દે છે,
જ્યાં જ્યાં જઈએ ત્યાં તાપ દમે છે.
સરીતાઓ સહુ સુકાઈ જાયે, જાણે રાકુથી અંદ્ર ગળાયે. ગ્રીષ્મ.
જળમાં પડી રહેવું સહુને ગમેછે, દંપતી સ્નેહથી કીડા કરેછે. ગ્રીષ્મ.
પ્રભાતે શરવા જવું સહુને ગમેછે, દુષ્યન્ત રાજા મૃગયા રમેછે. ગ્રીષ્મ.

દુબ્યન્ત—

૩

અહો આ દોડયું જાયે, હરીણ હાયેથી જરું રહ્યું;

અરે તે કયાં જાયે, મુજ હરતે એવું નથી બન્યું.

ખરે જીવોને આ (નેપથ્ય)

અતી ક્રમળ કાયએ હરીણની, નથી આ શસ્ત્રોનો ઉપયોગ.

તેની ઉપરતો, ઘણાં ખીન્ન અરીઓની ઉપર ઘાત કરજો).

દુબ્યન્ત—

૪

વૃક્ષોતણી શી છવાઇ છટા, તરઓની બહી બની છેજ ઘટા;

અનેક તરેહ તર ફૂલ ખીલ્યાં, થઈ સુગંધીમય તે ખુબ બુલ્યાં.

વાયુતણી અતી સુગંધી વહે, પલ્લવ નવાં અતી હવે લહે,

ખુબ ખીલ્યાં ફૂલ કણ્ઠીકાના, રાતાં વળી શ્વેત કેવાં મળનાં.

પ્રીતી રૂપી રંગથી રાતાં, સુકીર્તી રૂપી બહુ શ્વેત થતાં. વૃક્ષો.

સાકુંતાલા તથા સખીયો— ૫

સખી ચાલો, જળ સીંચીયે ઝાડમાં,

સખી જીવો આ ગુલાબ, સાથે છે તેની ગુલબાશ;

કેવો મધુરો તેનો પરાગ, કેવી મીઠી આપે વાશ.

સખી.

મધુર કળાયો રંગ બેરંગી, કરે ચીત ગુલતાન;

ભ્રમર કમળમાં કેવો પેશે, ધરી પ્રેમનું ધ્યાન.

સખી.

વનજોત્સના કેવી ખીલી, મધુર રસે ભરપુર;

કેવી જઇ બહાલા તરપે, ભેટી પ્રેમ ચક્રચુર.

સખી.

કેવો અનંદ આથી થાય, જાણે પતીનો ભેટો થાય;

જાણે સુંદર વન જોતેસનાય, પત્ની તરને મળવા જાય.
હમને લાગે એવું લાંબ.

સખી.

સખી શ્યામ સુલક્ષણી, શાને જોલો આમ;
જોલીને જોલ શા, ઘો દાઝ્યાપર ડામ.
સખી વાલ તારી જાણી, હમે કહેતાંતાં તો કાણી;
તું કેમ તેથી રીસાણી.

સખી.

શકુંતલા તથા સખીયો— ૬

ચાલો સાહેલી મારી સુંદર સાજમારે,
સાજમારે સખીયો સાથમારે.

ચાલો.

જોને જોની મહારી, આ ઉપવન શોભાય;
શબ્દો કોકીલાતણા, કાળજ કોરી ખાય.
ચાલે મંદ મંદ દહેરો વાયુતણીરે.
તેથી વાધે વેહ અપાર, જોની અનુભવ સીદ્ધ નિરધાર.
મહાલો સાથમારે-ચાલો.

દંપતી આનંદ ભોગવે, આ ઋતુની માંઝ;
કીમ કરતાં નીર્ગમે, આપણુ વસમો કાળ.
કોયલડી પેલી આનંદે ટહુકારતીરે;
જોનો પીયુ જોની પાસ, જોની રહે તે ઉલ્લાસ-
તાળી લાઇયે હાથો હાથમારે. ચાલો.

મેના રહીયાળી પડી, કાળા અહની માંઝ;
પીયુવીના કોણુ છોડવે, મદદે આવી લાંબ.
ખ્યાલ પોપટજી વીના કોણુ રહાય કરેરે,

ઉર મારે એવી આશ, યેની બની અતી ઉદાશ;
ચીત લાગ્યું મારું એક સ્વામીનાથમારે.

ચાલો.

શકુન્તલા—

૭

અરે કોઇ આવોરે. (૨)

બમર બહુ આ જોર કરીને પાસે મારી આવેરે,
અરરર અરરર દોડી આવી સખી મને બચાવોરે.

અરે.

બમર કમળથી ઉડીને, આવ્યો મારી પાસ;
કમળ કરતાં પણ તું ચઢી, એવો છે વીશ્વાસ.
અરે સખી વેણોથી રીખાવો કાં, મરેલીને મારો માં.

સખીયો— સખી દોડી જ.

શ— મુવો વાંસે આવે છે.

સખીયો— સખી એ તો પ્રેમ,

શ— આવી તમારી નેમ.

અરે.

દુષ્યન્ત જ્યાં લગી પૌરવ રાજ્ય છે, કોણુ એવો સેતાન;
આવીને ઇજા કરે, તાપસ કન્યા જન.

દુષ્યન્ત તથા શકુન્તલા— ૮

પ્રીય સ્નેહથી આ લ્યોને, પ્રીય પ્રેમથી આ લ્યોને.

એ સ્નેહ શણુમારે શોભાવો, એનો છે જ્યાં ત્યાં દાવો;
આપો એને બહુ લાવો.

પ્રીય.

પ્રેમ જાંઝરને ઝણુકારે, ઝણુણુ ઝખકારે,
પ્રીતી દર્શણુ ચળકારે.

પ્રીય.

શ.—લઉંહું વીંટી પ્રેમની.....

માહવ્ય.—

૯

મોહક તારૂં નામ, મને આપે મોટી હામ;
 દક્ષીણાનું ઉપર કામ, જાણે મળીયા છે શ્રીરામ.
 કરમાં તો માળા, બજવાના ચાળા;
 પશુ પેટમાં મોહકના છે દહાળા. મોહક.
 મનમાં હું રાજ થાઉં, નેણથી હરખાઈ જાઉં;
 ભાવતાં ભોજન મળે, વેરાગી બની જાઉં. મોહક.

દુષ્યન્ત—

૧૦

સમય આવ્યો અજબકારી, કાઠો પ્રેમી નીરાશી. સમય.
 જીવન નીષ્કળ બન્યું છે મારું, આશા સતેજ પ્રમાણ,
 જાણું મળશે મને પ્રીય પ્રાણ, ધારી હર્ષ હૃદય એકતાન.
 પ્રેમી ગુણવાન, રહું ધૈર્ય ધારી. સમય.
 કામ તણી જે છાપ પડેલી, નખસે હૃદયની બાહાર,
 પ્રેમનો થઈ એકતાર, મમ હૃદય મોઝાર;
 ધરૂં દીલદાર, વખત વીચારી. સમય.

રૂપીઓ—

૧૧

નૃપ નીતી તમારી, બહુ અકળગતી;
 આપના બળ થકી, સહુ આપણ જતી.
 હું—મેહેર સહુ આપની, જેથી સહુ થતું;
 અન્યકો ન કરી શકે, જો એમ ના બન્યું.
 રૂ—રામે જઈને દુર કાઠા, રાક્ષસ વર્ગને જેમ;

વીશ્વામીત્રને મદદ કાઢી, તમે કર્યું પણ તેમ;

અહીં રહી સદાય મદદ જે કરો.

દુ—આપની દયા સુખપર હમેશાં ધરો.

નૃપ.

દુષ્યન્ત—

૧૨

ચીત નહીં કાંઈ ગોઠે, જ્યાં જ્યાં જઈએ ત્યાં તે અટકે. ચીત.

મનહર મુરતી મનમાં મળતી, મનમાં જઈને ઠસ્તી. ચીત.

જાણું નહીં તે કોને મળશે, વીધાતાના લેખ હશે. ચીત.

નાગને માથે મણીજ શોભે, અન્ય સ્થળે શું થાયરે. ચીત.

દુષ્યન્ત—

૧૩

આહા કામ અતી દુઃખકારી, નાંખે બાળા બાળી;

ચંદ્રતણા કીર્ણ બારી, રાખે હૃદય પ્રગ્નળી પ્રગ્નળી. આહા.

ચંદ્ર કામ જે સાથી, છેતરે સુખ આપી આપી. આહા.

શીવે તુજને તો બાળ્યો, ક્યાં થકી રહ્યો આવો આવી. આહા.

ઈન્દુ તણા શત કીર્ણો, અને તારાં કુસુમમય બાણ;

લાગે મુજને આકરાં, વહે અમી અને વજ બાણ.

શકુંતલા—

૧૪

સુઝ પડે નહીં, પ્રીય જેની મારીરે;

મદન લહાય, ચીત મુંઝાય, કરું શું હાય;

યૌવન જાય.

સુઝ.

સખી—ચીંતા નવ કરો, શાણી સખી મારીરે,

દુષ્યન્તરાય, થી લુટાય, જોબન આય,

ધીરી થાય.

ચીંતા.

દુષ્યન્ત તથા શકુંતલા— ૧૫

મારી રંગીલી મેના તું બહાલી શાને મન મુંઝાય,
 પ્યારી નાનુકડી કાયલડી શાને અનગી મુજથી થાય;
 નાસો છો શાને પ્રાણથી સલુણી પ્યારી,
 આવો આવો મારી પાસ પ્રીય પ્રાણધારી;
 ઉભો છે હાજર દાસ પાઓ પ્રીતી વારી.
 જાવા ઘોને, જાવા ઘોને, હઠ મુકીને ઉભાં રહોને.

(કેમ બહાલા આમ) (એ મદનનું કામ.)

આવો પ્રેમ રાખોરે, જાણા વીચારોરે. મારી.

દુષ્યન્ત તથા શકુંતલા— ૧૬

રહો રહો રસીલી રાણી,
 ખોલો માં આવી વાણી;
 લજ્જા તમારી જાણી. (નેપથ્ય)
 રૂંઠ્યો આજે જગપતી, શીયજવંતા એન;
 આવી ફશીયું વાછડું, વ્યાધ પંડામાં જેમ.
 ચુંબન દ્યો એકવાર શાણી. (હવે વખત થયો. મને જવાનો.)
 જળ વિયોગે માંહથી, ટળવળી મરી જાય;
 પ્રેમદા આ પ્રેમીતણી, તુજપીણુ તે ગળી થાય.

દુષ્યન્ત તથા શકુંતલા— ૧૭

પધારો હૈયાના હાર (૨) જાણા પ્યારી તુજ પ્યારની,
 હૃદય નીવાસી નાર (૨) જપું માળા તુજ નામની;

પ્રેમ અતી દુઃખકારી, તેના તાપે ન તપાવે,
 જીવન મારા આધાર (૨) પ્યાર મારા શીરતાજ (૨) શાશ્વા.
 મન આપ વચ્ચે અહીં પડીયુરે, જેમ કહ્યું પીંજરે જડીયુરે;
 નથી કેમે ક્યું નીકળતુરે, નખશાયરે;
 પ્રેમ પ્યાલો આવાર, પાઓ પીઓ નીરધાર. શાશ્વા.

દુઃખાન્ત તથા શકુન્તલા— ૧૮

શું આમ અધીરા થાઓ (૨) મને જવા દો.
 રસીક આમ શું નાસો (૨) હવે રહેવા દો.
 વીધીયે વીખુટાં ક્યોં, મન્યાં પ્રેમી સુખશુ;
 મળશું આપણે જલદીથી, પ્રીય ચતુર મુજ પ્રાણુ. શું.
 રસીલી દીલદાર, જે સાધું નીરધાર, પ્યારી એકવાર.
 બની લાચાર-લાચાર-લાચાર, રસીલી દીલદાર-દીલદાર-દીલદાર.

દુર્વાશા—

૧૯

જેનું ધ્યાન ધરી રહી, મારો ક્યોં ન સત્કાર;
 તે તુજને જુલો જશે, પ્રમત જનની સાર.

શકુન્તલા—

૨૦

રે આવો સ્વામી સુખશુ, રે બોલો મારા પ્રાણુ રે.
 કાયલડી ટકુકારતી, આરત નાદ અપાર;
 રસીયાના રસગાનથી, બની ઘણી એજર.
 રે ચતુર સુલક્ષણા શ્યામ— બોલો.
 પ્રેમીનાજ પોકારને, પ્રેમ કરે પુરવાર;
 પ્રેમી મન પ્રેમે વશે, સમજે નહીં ગમાર.
 રે પીયુજ પ્રાણુધાર— બોલો.

દુખ્યન્ત તથા શકુન્તલા— ૨૧

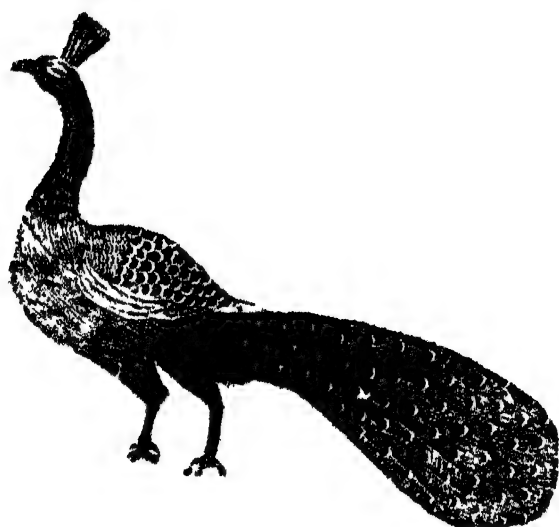
કેમ ખેડ કરે તું મનથી આવેા મમ પ્રાણુ પ્રીયા તું આમ,
નથી સહેવાતો આ કમ મધ હામ (૨)

પ્રીય લાગી મુજ હૃદયમાં જળરી મદનની આગ
તે ક્યમ સહેવાઇ રહેવાય—લાગે દહાય (૩)

પ્રાણુ પ્રીયા હું જઈને, બેઠો બોલાવીશ તને ત્યાંય;
પણુ પ્રીયે એક ધડીયે, મુજથી તમવીણુ ના રહેવાય.

પ્રીય વખત બહુ હવે જાય, મુજથી નવ રહેવાય.

મારાછે છદ્ધા પ્રણામ, હૃદયે રાખેા હવે શ્રીરામ શ્રીરામ શ્રીરામ.

અ ક ખીજે.

શીખ્ય—

૨૨

ચંદ્ર અસ્ત શીખરપર ચાલ્યો, સૂર્ય ઉશા સહીત જ્યાં આવ્યો;
 દુઃખ સુખમાં સંઘળાતી ગતી, આપે સૂર્ય ચંદ્ર એવી મતી.
 કુમુદીની ગમ્મ કરમાઈ, કમળ ખીલ્યાં બહુ જોરમાંહી;
 પોયણી હતી આનંદકારી, તે થઈ હવે મન દારી.
 કરમાઈ ગમ્મ તેની શોભા, ફક્ત નામની રહી છે ઝોભા;
 જાત નારીની અખળા કેડેવાયે, શી રીતે વીયોગ સેહેવાયે ચંદ્ર.

કણ્વ—

૨૩

જાણ્યું કે શકુન્તલા જાય છે, હૃદય બહુ ચીરાય, હાંહાં હૃદય.
 ગાત્રો ટુટી જાય, આંસુ આવી જાય, શાંતી સમુખીજ જાય. જાણ્યું.
 વનવાસીના હૃદયથી, વીયોગ નવ સેહેવાય,
 સંસારીનું શું થતું, તે મુજથી ન કળાય. જાણ્યું.

કણ્વ—

૨૪

તપમાં ધન રહ્યું છે હમાઈ, પૃથ્વીરૂપી ધન જે છે તમાઈ.
 શકુન્તલા પ્રીય પુત્રી હમારી, કરી રાખીદાર તમારી. તપમાં.
 બાંધ્યો રનેહ સંબંધ વીચારી, નથી એમાં કૃતી હમારી. તપમાં.
 રાખો સર્વ બરાબર પાળી, કરશો નહીં કદી એને નીરાળી. તપમાં.

હમે માગીયે એટલું ખીજું વીધીને હાથ,
પત્ર કુશળ પહોંચ્યા તણે પાઠવજો નરનાથ.

કથુપ—

૨૫

રસ્તામાં પવન બહુ શાંત અનુકુળ થાવ,
સૂર્યતાપ થકી સહુ છાંયામાં ચાલ્યાંજ નવ.
ધંધરની બક્ષીશ હોજો પૂત્રી સધળાં કાર્યમાં,
પતી પૂત્ર સુખ ભોગથી ખ્યાલી પામે આર્થમાં.

શકુન્તલા—

૨૬

જોબનવન આ ઝુકેલ સારું, પ્રીતીરસે મદભર ખારું;
મહી ભુલી પડી ગભરાઉં છુંરે.
ભોમીયા બ્રમરવીણ બહુ અકળાઉં છુંરે. જોબન.
કળીયો ખીલેલ ખ્યારી, રહી મદવાસ ભરી;
રસીયા વીનાની મુઝાંઉ છુંરે. ભોમીયા.

માછીઓ—

૨૭

દહરથ રાજને વરદાન, અવતરીયા પોતે ભગવાન. હો ભાઈ હો.
બણી ગણી નવહંધા થયા, જનકનાં ધરનાં માગાં ગયાં. હો ભાઈ હો.
નવવરહના રામ અને હાત વરહના હીતાં બાઈ. હો ભાઈ હો.
પરણીને ઘેર આવ્યાં પેર, કેકે વન કાઢ્યાં દુખભેર. હો ભાઈ હો.
જોગી થઇને રાવણરાય, લંકામાં હીતાં લઇ ગય. હો ભાઈ હો.
મુછડીયો ભાઈ બંધજ કીધો, જઇ રાવણને જીવહીધો. હો ભાઈ હો.
પાછાં વળીને આવ્યાં ઘેર, રાજ્ય કીધું આનંદભેર. હો ભાઈ હો.

ખારો—

૨૮

પરજા કે સુખદીયો, બાર ખમી તાબકો;
 આપ સુખ નહીં લીયો, તુજ જેસે ઉદરકો,
 પૃથ્વીમેં સખહી, રાજ્ય હયતેરે હાથમેં;
 કૃપા ધારી સર્વને, ચલાવે એક ન્યાયસે.
 સૂર્ય કેરો જળર તાપ, દીલકુ અતી બેદતહે;
 વૃક્ષ કેરી છાંયમેં, લપાઇ કે રહેવાત હે
 વૃક્ષ જેસા પરોપકારી, સખહી એસા કાર્યમેં;
 દીન પ્રતીદીન વૃદ્ધી થાવ, મહારાજ તમારી આર્યમેં.

ખારો—

૨૯

ગુન્હા કે લીયે જે, તુજ હાથમેં સપડાતહેં,
 ન્યાય અદલ કરી, તેને તું દખાતહે.
 એસા તુજ કાર્યસેં, પ્રજા ખુશાલીમેં હે;
 ચોરકું ઠાર કરી, તુજ વીખ્યાતીહે.
 જોર હોય સો જુર હોય, તુમ્હેં નહીં એ રહાય;
 જરસેં સગપણુ હય, જરવીના તુજ સગાઇ હય.
 જરસેં સગપણુ સ્થીર, જર ગયે દોડી દીયે;
 દુઃખ સુખમેં તું એકહે, તખ કીર્તી સખ ગાલીયે.

૩૦મો—

૩૦

ભોગવે બલા જે ભોગ,
 ચીત જેનું સંસારમાં;

ધર્મ કામ કરવા જતાં,
 મન રાખે કંસારમાં.
 મળી આવે મંડળીયો,
 ગાળે કાળ કંકાસમાં;
 મળે પાસે કાંઈ નહીં,
 ને રહે સદા શુન્નસમાં.

જેનું મન સંસારમાં તે આપણું મન એવો,
 ઉંધતો જેમ જગતાંને ધારેછે તેવો,
 વૈભવ ભોગવવા જાય ધરમાંથી સધળું જાય;
 ત્યારે પસ્તાવો થાય મનનો પણ મેલ જાય.

શકુંતલા—

૩૧

અહા વીધી ગતી અજાયબ પેખી,
 બ્રહ્મા સરખા નવ શકે તને હિંદેખી. અહા
 કરીર ઝાડના વીટપને, આવે નહીં જો પાન,
 દોશ તેમાં વસંતને દેવો નહીં નીદાન.
 ધ્રુવડ નહીં, શકે દીવસે દેખી. અહા.
 ગળે રાહુ સુયે ચંદ્રને ગળ પણ નાથ્યો જાય,
 પુહીવાળા ગરીબ રહે, એ તારો મહીમાય;
 ઘુન્નદીલ વસી એક નેહી. અહા.
 કર્મ સદા બળવાન છે અન્ય નહીં બળવાન.
 ઉલટું કરવા ચાલ તો ગોથાં ખાય નાદાન,
 અહા વીધી ગતી અજાયબ પેખી.

શકુન્તલા—

૩૨

બોલો મારા ચતુરસુગ્મણુ બોલ બોલો બોલો બોલો,
હસી બોલ બોલો.

વીનવું મારા પ્રાણુ એકવાર બોલ બોલો બોલો બોલો;
હસી બોલ બોલો.

મન સોધ્યુ આ દાસીયે, તુજ ચર્ચુની માંલ;
અળગી ંહાલા કયમ કરો, કારણુ નવ સમગ્ગય.
દો અધર રસપાન એકવાર બોલ બોલો બોલો બોલો;
હસી બોલ બોલો.

શુદ્ધીયલ મુજ સ્વામ એકવાર બોલ બોલો બોલો બોલો;
હસી બોલ બોલો.

સ્વીને મન નથી ચીતબો, તમવીણુ અન્ય બરથાર;
સાક્ષી સ્વામી તેહનો, છે કૃપાળ કીરતાર.
દ્યો દાસી વીનતી ધ્યાન, એકવાર બોલ બોલો બોલો બોલો;
હસી બોલ બોલો.

કૃપાનીધી નીદાન, એકવાર બોલ બોલો બોલો બોલો;
હસી બોલ બોલો.

શકુન્તલા—

૩૩

અલબેલા હે ંહાલા પ્રાણુધાર જો,
જાને સુલો આ અખળા નાંધાર જો;
દીનમણીને પશ્ચીમે ઉદય થાય જો,

નાથે કીધી મને નીરાધાર જો.
 બલે પ્રીય આજે ન રાખો મુને જો,
 ખરી વાત પ્રીયે નવ માનશો તો;
 કરી શકું ન અમળાં હું કાંઈ,
 બલે તમને લાગે બધી આ નવાઈ.
 સત્ય પ્રભુ આખર છે તરનાર જો,
 માની લેજો પ્રણામ પ્રાણાધાર જો.

શકુન્તલા—

૩૪

હરી નામ નૌકા લઈ હાથે તરો વીકટ સંસાર,
 તે વીણુ પસ્તાવું જીવડા છે અંત સમે નીરધાર;
 સંસારી માયા વીણ સમ છે કરી જો વીચાર.
 જેમ માછી જાળે મત્સ થાય છે જોતજોતાં ખુવાર.
 કાય પીંજર આ છે એવું, નહીં જેવું ને તેવું રહેવું;
 જેવી ગોટ ધુમાડે બાથ, સમજ જીવડા એ મનની સાથ. હરી.
 તનકું આ પડી જશે, બળી શાશે ખાખ,
 પાછળથી નહીં કાંઈ રહે, વીના અન્ય રાખ;
 જવું ખાલી હાથે સાર, માનો પ્રાણી નીરધાર. હરી.

કુબ્યન્ત—

૩૫

અજબ ચરીત્રોવાળી, જાણો કામીની એ કારી;
 નયનબાણથી લટકાળી, એ કરે ધા અતી ભારી.
 હૃદય વીલાસે વળી હસાવે,
 ચીત ચઢડોળે ચઢાવી મુકે, અધવચમાં વીસારી. અજબ.

શાકુંતલા—

૩૬

અરે હો ભગવાન સહુ અપમાન નહીં કાંઈ જાન થઇજી હેવાન.
 પતીથી ફસાઇ સગાંથી તમ્મઇ જીવું હું ક્યાંહી અરે હો ભાઇ. અરે.
 સુર્યાસ્ત જે વખતે થશે કમળ જશે કરમાઇ.
 કુમુદીની સમ મુજની ગતી, રહેવું ક્યાં સમાઇ. અરે.
 ગજને તાર્યો જેમ તેં કીધી મોટી રહાય.
 માન જતાં મરવું બહું, મુની બધી આ કાયા. અરે.
 દૌપદી રક્ષ્યાં ચીરપુરી, આલ્યો પ્રહ્લાદ હાથ.
 ચંદ્રહાસને રહાય કીધી, ક્યાં કરો મને અનાથ. અરે.

અંક ત્રીજો.

દુષ્યન્ત—

૩૭

અરે આતે શું સાચું હોય, સો વસા વીટ'બણા સોમ.
ખખર નથી પડતી મુજને કાંઈ, સાચ જુઠની માંહી.
ખુરખા વાળી જીની સાથે લગ્ન કર્યું મેં ક્યાંહી.
છેવટ નીશ્ચય કરવો તોય.

અરે.

પુછવા જો જાઉં કોઈને તો હશ્યા મશ્કરી થાય.
છેવટનો નીર્ણય મળે નહીં કરવું શું હવે હાય.
કપટ ખેલ રચાતો હોય.

અરે.

કષ્ટ રૂપી જેવા મુનેશ્વર જુઠું ન મુકે આળ.
પરીક્ષા જેવા મારી કદાચીત રચી હોય જાંજળ.
કેવો વીકટ સમય આ જોય.

અરે.

દુષ્યન્ત—

૩૮

જીવતર મારાને ધીક્કાર, ખરે મેં વીસારી મુજનાર;
ક્યો તેને મેં શીટકાર, જેણે ધર્યો મુજપર પ્યાર.

ગધેડા ઉપર કહો શી રીતે, અંબાડી શોભાય.
સાપને માથે મણીજ શોભે, એ તેનો મહીમાય.

જાત ખીચારી તે અખળા, કેમ સહે ગુણુ આવા અવળા;
અરરરરર લાગે લ્હાય.

જીવતર.

હાથ આવેલું રત્ન શુભાબ્ધું, ખરેખરો નાદર;
 જીવતરનો ઉપયોગ ન કીધો, બન્યો ખરે એજર,
 ક્યારે એ આવીને મળશે, આવીને મુજ ચીતે મળશે;
 અરરરર પ્રાણાધાર. જીવતર.

કુબ્યન્ત—

૩૮

આવેલ રત્ન શુભાબ્ધું, નીજપાન સદાતું ખોયું.
 આ રસીક ખીસેલી વેલી, આવેલ તે મેં ઠેલી—આવેલ.
 આંધળા ને જ્યમ બાન નહીં, દીવસનું કે રાત;
 તેવું મેં તો હા કીધું, કોને કરવી વાત.
 જન્મ નાંખ્યો મેં એળે, પ્રીય દુઃખ દરીએ નવ ઠેલે. આવેલ.
 બહેરાને જેમ સંગીતતાણું, જરી ન હોયે બાન;
 મેં પ્રેમી બહાલી તરફ રાખ્યું નહીં મુજ ધ્યાન.
 આવેલ લક્ષ્મી ઠેલી, કરી બહુ મેં ફેલી. આવેલ.

કુબ્યન્ત—

૪૦

પ્રેમી તારો ટળવળે, પ્રાણુ પ્યારી શુણુ સાદ;
 દયા દીલે હોય તો, આવી મળ તુંજ નાય.
 શોક સામરમાં છુડીયો, ગોથાં ભારે ખાય;
 તુંજપી નાવથી, કર આવીને રહાય;
 પી-ર-જ નવ રખાય, જીવ હવે ગભરાય.

કુબ્યન્ત—

૪૧

શી છખી મનેહર બાળું. (૨)
 તેનું રૂપ જોઇ અનુપ થાય પ્યારી પ્યારી શી.

અતી પ્રેમ જોતો નેમ જોડ' ધારી ધારી. શી.

કેવી શાન્ત બેઠી કલાન્ત થઈ બાન્ત ગયોહારી હારી. શી.

કેવી વાશ પ્રુખ ગુલબાશ આપે પ્યારી પ્યારી. શી.

માહૃચ—

૪૨

માર મારે સંતાધને આ દાંડીયો.

આવી બચાવો તમે ભાઈ હો. માર.

કુ.— ક્યાંથી પોકાર આવે આવાર બાગમોઝાર.

મા.— ભાઈ અહીંયાં ઉભો છે આ કાળીયો.

હજી મારે અને પ્રુખ મારીયો. માર.

હૃદય મોઝાર લાગે અપાર દહાય આવાર.

કુ.— આવું છું સાર મદદે આવાર કરવાને ઠાર.

મારં બાણ અને તીર લાવજો.

ક્યાં છે વીપ્ર તું આ વાર જો.

મા.— દેખું હું તમને તમે ન દેખો.

હાય મરી ચાક્યો હું નમેરો. માર.

હવે છુટો થયો છું છનનનનન.

રૈયત—

૪૩

રાજાજી દુઃખે આપણ સહુ દુખી.

રાજના સુખે આપણ સહુ સુખી.

રાખો સદા તેનું ધ્યાન.

રાજાજી.

આલો સહુ જઈ રાખીયે રાજાને રાકી.

રાજા ગયે પ્રજા રૂવે પોક મુકી.

રાજાજી.

જેના ઉદયથી આપણો ઉદય છે.

તેને જવારે કયેમ દેવાય.

ન જવા દો રાજાને રાન.

રાજાજી.

કુખ્યન્ત—

૪૪

શો ઇન્દ્રતણો સંદેસો, લાવ્યા કહો મીત્ર આવાર;

શી આગા આ રંક ઉપર છે, જણાવશો નીરધાર.

હુકમ બળવુ તેનો, પાડ મુજપર છે જેનો;

જીવતાં ચુકું નહીં, હું જેની જે આગાય.

મરતાં પણ એક નામ મેળવવું, તેનો છે મહીમાય;

પરમાવો હુકમ જલદીથી, ઢીલ હવે નવ વેકાય.

વખત તેનું કામ કરીને જતાં થાય શી વાર. શો.

હનુમાન ભક્તી કેવી, રામ પ્રતી ધરીતી જેવી;

જઈ પાળી લાંકાને લાવ્યા, સીતાની શુદ્ધ બાળ.

કરવું સદા મન મોટું, લાગે નહીં લાંછન ખોટું. શો.

માતળી—

૪૫

દાનવ દુષ્મન જેહ નહીં ગમે ઇન્દ્રને,

શ્રાન્તી સધળી ગઈ જીવો નીર્ખાંને.

સકળ તાપને ઉચાટ સર્વ સ્થળે થાય,

તે મુખે નહીં વદાય શું કહું તમને.

દાનવ.

જલદી આલો ને શુભધામ કરીને કૃતાર્થ કામ.

હામ દામ રાખીને હે ગુરજને.

દાનવ.

દેવો.—

૪૬

તપો અમર રાજ્ય ઇન્દ્રરાયનું,
 ન્યાયી વીજય વાન આભારી ભારી.
 સત્કાર કરે સૌ શાંતમાં. (૩) તપો.
 દુષ્યન્ત જેવા જેના છે રહાયકારી.
 રાખે અમલ સહુના તાજમાં (૪) તપો.
 દેવ વર્ગનો અધીપતી જે છે.
 સહુ નમે છે જેના પાયમાં (૩) તપો.

અપ્સરાઓ.—

૪૭

મંગળ આનંદ આજે વર્તાય ખરો,
 રાય દુષ્યન્તનો જય જયકાર થયો.
 ગુણી દીલદાર મળ્યો (૨) જન્મ કૃતાર્થ થયો (૨)
 હાંહાંહાંહાં—મંગળ.

દેવ ઇન્દ્ર જેવાં જેને માન ધટે,
 દેવી શકુન્તલ જેવી જેને નીલ રટે;
 ન્યાયનો બંડાર ખરો (૨) ગુણુવાન દીલે ધરો (૨)
 હાંહાંહાંહાં—મંગળ.

પૌરવ કુળને ઉજવી નામ રાખ્યાં જેણે,
 તાપસ કન્યા વરી ડંકા દીધ તેણે.
 ગુણીયલ રાજ એવો (૨) .....
 હાંહાંહાંહાં—મંગળ.

માતળી—

૪૮

કર્તા તણી અદ્ભુત કૃતી છવાઈ રહી જગમાં,
જન્મ જરા વીપત્તી મળ્યું એ સર્વ તણા ચીતમાં;
કોઈ મરે ને કોઈ જીવે દુઃખ સુખ ન ધરવું દીક્ષમાં,
અકાળ ગતી ઇશ્વરની એ પાર ન પમાય પળમાં—કર્તા
જાડ પાન આ સહુ જણાયે, ઇશ્વરની રચનાય,
ફેર ફાન કરી શકે, એમાં બલે કુટે માથાંય—કર્તા.

માઠવ્ય તથા તેની સ્ત્રી— ૪૯

મારા ધરમાં તું અવળી મળી તે વીદુષક માર્યો જાય,
અવળી અવળી કહીને મારા મનમાં ન લગાડો દ્વાય;
આવ વહાલી તું આવ, શીરો તું લેતી આવ,
બાપુડી તું મારી આવ, રાંકડી તું આમ આવ;
તારા વીના તો મન માફરે બાપુડી માળવે દોડી જાય.
વાહ મનાયા, જીવો તમાસા, ચાલ મારી બકુડી તારા વીના.

દુષ્યન્ત તથા શકુંતલા— ૫૦

ગયાં દુઃખો અતી સુખકર દીનકર, ઉગ્યો વહાલી આજ;
ઉગ્યો વહાલી આજ ખુશ દીન, ઉગ્યો વહાલી આજ.
રંગ રંગીલી, છેલ્લે છખીલી, જોળન ઝુકેલ ભામ,
ચીત તારું, રહીયાળું, પેખું પ્યારું;
હાં હાં પ્રાણ પ્યારામમ જીવન મારો બુડતાં ઝલ્યો હાથ—ગયાં.
હરી ઇચ્છા બળવાન પ્રીતમજી માનો મારા પ્રાણ,
ઠહું સાચું, મન રાચું, એ જાચું;
ઉર મ્હારે એવી આશ, ખરેખર રાખું મારા રાજ. ગયાં.

શકુન્તલા—

૫૧

પ્રીતીનો પ્યાલો આ પ્રીયુજી પ્યારા પી લીયો—

રંગે માણો મારા રાજ, જ્યેષ્ઠનો લહાવો લધ લીયો જ્યેષ્ઠનો (૩)

રંગીલી, રસીલી, રમણી, રંગે રમી લીયો રમણી. (૩)

સૌભાગ્ય સરોવરપર, સારસડી સંગે રતેહ ધરો. સારસડી. (૩)

સધળાં—

૫૨

આનંદ આનંદ આજે છવાઈ રહ્યો,

શકુન્તલાનો પ્રીય પ્રાણ આજે મળ્યો;

પ્રભુ પુર જે હમારી આશ.

પરમ રાજ સર્વ રથજે માનમાં,

પ્રજના કલ્યાણ કરી પામે વૃદ્ધી આર્યમાં.

શ્રી સરસ્વતી કણ્ણા કરી, વરશાવો વીધા તેના રાજમાં—આનંદ.

શ્રી શીવ ઉમીયા સહીત રહેજે;

આવી હૃદય હમારામાં વસજે.

સુખ શાન્તી સર્વ રથજે ઠરજે;

નીલકંઠ હમારી આશા પુરજે.

